

Maddî Delillerden Hareketle Allah'ın Varlığının Temellendirilmesi: Şa'râvî Örneği*

İD Hamdi Yalçın**

Atf: Yalçın, Hamdi, Maddî Delillerden Hareketle Allah'ın Varlığının Temellendirilmesi: Şa'râvî Örneği, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 95-112.

Öz: Allah'ın varlığı meselesi her dönemde felsefi ve teolojik tartışmaların en önemli ve temel meselelerinden birini teşkil etmiştir. Allah'ın duyu ve tecrübeye konu olmaması varlığının temellendirilmesi için farklı yollara başvurmayı gerekli kılmıştır. İtikadın ispatı ve savunusu noktasında Şa'râvî de dönemin ve şartların dinamiklerini zorlamış bu hususta kendine özgü bir metod benimseyerek Allah'ın varlığına dair deliller arz etmiştir. O, evrenin yapısından, Kur'an'daki gaybî ve tarihî haberlerden hareketle hareketle mantığa dayalı, akla hitap eden ikna edici deliller sunmuş, Allah'ın varlığını temellendirmeye girişmiştir. Allah'ın varlığını inkâr eden natüralist, materyalist, ateist ve Darvinci anlayışları reddederek evrendeki yaşamın kör tesadüflere ve maddeye bağlanamayacağını tabiata ve maddeye hayat verenin yüce ve kuvvet sahibi bir varlık olması gerektiğini ve bunun da ancak Allah olabileceğini mantikî delillerle ortaya koymuştur. Bu çalışmada Şa'râvî'nin naklî delillerin yanı sıra astronomi, jeoloji, jeofizik ve oşinografi gibi pek çok bilim dalından hareketle Allah'ın varlığını nasıl temellendirdiği, mezkûr problemin izahına dair ortaya koyduğu farklı fikir, düşünce, analiz ve yaklaşım tarzının ne olduğunun tespiti amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Şa'râvî, Evren, Astronomi, Delil, Varlık.

Foundation of God's Existence from Material Evidences: The Example of Sharavi

Citation: Yalçın, Hamdi, Foundation of God's Existence from Material Evidences: The Example of Sharavi, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 95-112.

Abstract: The question of the existence of God has always been one of the most important and fundamental issues of philosophical and theological debates. The fact that Allah is not subject to sense and experience necessitated resorting to different ways to justify his existence. At the point of the proof and defense of the belief, Şa'râvî also challenged the dynamics of the period and the conditions, adopting a unique method in this regard and presented evidence for the existence of Allah. Based on the structure of the universe and the unseen and historical news in the Qur'an, he presented logical and convincing evidence appealing to the mind and attempted to justify the existence of Allah. Rejecting naturalist, materialist, atheist and Darwinian understandings that deny the existence of God, he demonstrated with logical evidence that life in the universe cannot be connected to blind coincidences and matter, that the one who gives life to nature and matter must have a supreme being and power, and that this can only be God. In this study, it is aimed to determine how Sha'râvî grounded the existence of God, based on many branches of science such as astronomy, geology, geophysics and oceanography, as well as narrated evidence, and what his different ideas, thoughts, analysis and approach styles were regarding the explanation of the aforementioned problem.

Keywords: Kalâm, Sharawi, Universe, Astronomy, Proof, Presence.

Giriş

Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, 1911 yılında Mısır'ın Dekahliye iline bağlı Dekâdûs köyünde dünyaya gelmiştir. Şa'râvî'nin doğduğu yıllarda küçük bir yerleşim merkezi olan bu köy daha sonraları büyümüş ve gelişmiştir.¹ Ardından Mîtgamr şehrinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Şa'râvî, ilk dinî tedrisatını "ruhumda ve anılarımda her daim sakladığım ve sokaklarını hiç unutamadığım" dediği köyünde görmüştür. Çocukluğunu tarikatların, dinî merasim ve faaliyetlerin yoğun olduğu bir beldede geçirmiştir. Bu durum, Şa'râvî'nin dinî düşüncesinin teşekkülünde önemli bir rol oynamıştır.² Şa'râvî, ziraî işlerle

* Bu makale 2023 yılında Fecr Yayınlarından çıkan "Kur'an ve Bilim Işığında Allah'ın Varlığının Temellendirilmesi-Şa'râvî Örneği-" adlı kitabımızdan üretilmiştir.

** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, hamdi_nx@hotmail.com

¹ Ebû'l-Ayneyn Said, eş-Şa'râvî Ellezi lâ Na'rifuhu (Kâhire: Dâru Ahbaril-Yevm, 4. Basım, 1995), 12.

² Muhammed el-Bâz, Muhâkemetü's-Şa'râvî: eş-Şeyh eş-Şa'râvî mâ lehû ve mâ 'aleyh (Kâhire: Mektebetü'l-Medbuli'-s-Sağır, 1997), 29.

meşgul olmayı çok sevmiş, hep bir ziraatçı olmanın hayalini kurmuştur.³ Dekâdûs'daki limon ve üzüm bahçeleri⁴, sahip oldukları bostan ve at arabaları Şa'râvî'yi çok cezbederdi. Bu sebeple ilim tahsil etme düşüncesi önceleri ona pek cazip gelmemiştir. Ancak dayısının gördüğü bir rüya Şa'râvî'nin hayatına yön verir. Dayısı, rüyasında onu minber üzerinde insanlara hitap eden bir civciv suretinde görür. Rüyasını anlattığında dinleyenler heyecanlanır ve içlerinden birisi, civcivin fasih ve belîğ konuşmaya delâlet ettiğini söyler. Tüm bu olanlardan etkilenen annesi de hemen sonraki gün Şa'râvî'yi ilim tahsil etmek üzere Ezher için hazırlamaya girişir.⁵

Henüz 10 yaşındayken Kur'ân'ı ezberleyerek hafız olan Şa'râvî, bunun yanında kıraat ve kitabet derslerini de almış ve modern dönemin önde gelen müfessirlerden biri olmuştur.⁶ İmâmu'd-Duât (Davetçi imam) lakabı ile İslâm dünyasında şöhret olmuştur. Küçük yaşlardan itibaren şiire ve edebiyata merak salmıştır. Nitekim o, Dr. Ahmet Heykel, Dr. Muhammed el-Hafâci, Halid Muhammed Halid gibi dönemin önde gelen bilim adamlarının yanı sıra şair Tahir Ebu Paşa ile de tanışma fırsatı yakalamıştır. Şa'râvî 1941 senesinde Ezher Üniversitesinin Arap Dili Bölümünden mezun olmuş, 1943 yılında doktora eğitimini tamamlayarak genç yaşında bilim doktoru unvanını almaya hak kazanmıştır.⁷ Arap Dili ve Edebiyatına ileri düzeyde vukûfiyeti bulunan Şa'râvî, 1987 yılında Arap Dili Komisyonuna üye seçilmiştir.⁸ Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Şa'râvî, dinî meselelerin yanı sıra siyasî ve sosyal konularla da meşgul olmuştur. Kendisi henüz lise yıllarında iken Vefd Partisi'ni ve dolayısıyla Mustafa en-Nehhâs'ı desteklemiştir. Bu tercihi onun İhvân-ı Müslimîn ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Şa'râvî, pek çok öğrenci hareketine katılmış ve talebe birliğinin başkanlığını yapmıştır. 1934 yılında yaşanan öğrenci olayları yüzünden tutuklanmış ve kısa bir süre hapis yatmıştır. O, dönemin devlet başkanlarından Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek ile iyi ilişkiler kurmuştur. Nitekim kendisi, Camp David Antlaşması'nı imzalamak amacıyla Amerika'ya giden Enver Sedat'a eşlik etmiş, Birleşmiş Milletlerde ilk Cuma namazını kıldırarak burada bir hutbe irad etmiştir. Resmî makamlarca kabul görmenin ötesinde geniş halk kitleleri tarafından da ilgiyle karşılanmıştır. Sohbetlerinde fasih Arapçadan ziyade halk dilini kullanan Şa'râvî'nin şöhreti, Mısır ve Arap ülkelerini aşarak dünyanın pek çok bölgesine ulaşmıştır.⁹ Televizyon ve diğer kitle iletişim araçları üzerinden halka verdiği vaazlar sayesinde pek çok gayr-ı müslim kimse ihtida etmiştir. Onun adına neşredilen kitaplar geniş bir okuyucu kitlesi bulmuştur. 1980'de Mısır Şûrâ Meclisi'ne üye seçilen Şa'râvî, 1983'te Cumhuriyet, 1988 yılında ise Devlet Takdir ödülüne lâyık görülmüştür. 17 Haziran 1998'de uzun süren bir hastalığın ardından Kahire'de vefat etmiş ve doğduğu köye defnedilmiştir.¹⁰

Şa'râvî, İslâmî ilimlerle birlikte tabii bilimlerin de öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹ Nitekim ele alacağımız konularda da görüleceği üzere dinî meselelere çözüm üretme amacıyla kimya, astronomi ve tıp gibi pozitif ilimlerden fazlasıyla yararlanmış. Dönemin temel problemlerine ve çağdaş meselelerine yönelik ciddi manada mesai harcayan Şa'râvî, daha çok tefsirci kişiliğiyle ön plana çıkmıştır. Ancak o, kelâm, hadis ve fıkıh gibi İslâmî disiplinlere de vakıf bir âlimdir. Nitekim bu alanlarla ilgili pek çok eseri mevcuttur. Sadece kelâm ilmiyle alakalı onu aşkın eseri bulunmaktadır. Türkiye'de kendisiyle ilgili akademik çalışma çok az yapılmıştır. Zira tespit ettiğimiz kadarıyla bu hususta yalnızca bir yüksek lisans tezi¹² ve eser bazlı kısa bir değerlendirme makalesi¹³ kaleme alınmıştır. Onun çağdaş kelâmî bakış açısını ve fikirlerini ortaya koyan herhangi bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu bakımdan Şa'râvî'nin kelâmın en önemli konularından biri olan ulûhiyete ilişkin görüşlerinin araştırılması ve günümüze taşınmasının yerinde

³ Ebü'l-Ayneyn Said, *eş-Şa'râvî Ellezi lâ Na'rîfuhu*, 11; Tuğrul Tezcan, *Muhammed Mutavvelli eş-Şa'râvî'nin Hayatı ve Tefsir Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001), 10-12.

⁴ el-Bâz, *Muhâkemetü's-Şa'râvî*, 20.

⁵ Ebü'l-Ayneyn Said, *eş-Şa'râvî Ellezi lâ Na'rîfuhu*, 17.

⁶ Ebü'l-Ayneyn Said, *eş-Şa'râvî*, 14; Bâz, *Muhâkemetü's-Şa'râvî*, 24-25.

⁷ Ebü'l-Ayneyn Said, *eş-Şa'râvî*, 84.

⁸ Coşkun Zeki, "Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî'nin Hayat ve Ölüm Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9 (Kars:2018), 80-81.

⁹ Hilal Görgün, "Şa'râvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/350-351.

¹⁰ Görgün, "Şa'râvî", 350-351.

¹¹ el-Bâz, *Muhâkemetü's-Şa'râvî*, 46.

¹² Tuğrul Tezcan, *Muhammed Mutavvelli eş-Şa'râvî'nin Hayatı ve Tefsir Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001).

¹³ Coşkun Zeki, "Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî'nin Hayat ve Ölüm Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9 (Kars:2018).

bir ameliye olduğu kanaatindeyiz. Öyle ki ateizm ve deizm gibi inkârcı akımların yükselişte olduğu bu dönemde Şa'râvî'nin Allah'ın varlığının ve birliğinin temellendirmesiyle ilgili ortaya koyduğu maddî deliller büyük önem arz etmektedir. Söz konusu çalışmamızın Şa'râvî'nin akademik sahada tanınırlığına ayrı bir katkı sağlayacağını ve pek çok çalışmaya konu olacağını ümit etmekteyiz.

Şa'râvî'nin temas ettiği maddî delillere geçmeden önce şunu ifade etmeliyiz ki o, yer ile gök arasının ilahî mucizeler ve maddî delillerle dolu olduğunu ileri sürmektedir. Yolda yürüdüğümüzde, dağa tırmandığımızda, gökyüzüne çıktığımızda, denizin ve yerin derinliklerine daldığımızda ona göre tüm bu yerlerde pek çok ayet ve işaretlere rastlamaktayız. Dağın yüzeyindeki sert kayalardan narin ve zayıf tabiatlı bir ağaç kökünün beslenmesi ve çıkıp yeşermesi bu mucizevî delillerdendir. Zira normal şartlar altında insanın elinin ağırlığını dahi taşımayan bu zarif ağaççığın tabiatı itibariyle katı ve geçit vermez taş ve kayaları bir şekilde aşarak yayılması mümkün değildir. Fakat Allah o kayayı yumuşatmış ve ağaç kökünün oradan çıkması için ona yolu kolaylaştırmıştır. Müellifimiz, Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini anlamak için derin bir araştırma ve mikroskobik bir incelemeye ihtiyaç duymadan sadece mücerret bir akıl ve tefekkürle bu ayetlerin anlaşılabilirliği kanaatindeyiz. Evrendeki bu hayret verici yaratılış ve delillere rağmen materyalistler dine ve inanca savaşa açarak bu gerçekleri ve delilleri görmezden gelmiş ve tüm bunları tesadüfe havale etmişlerdir.¹⁴ Dinî inkâr eden bu guruplardan bazıları yasa koyucu olarak Allah'ı değil de kendi nefislerini otonom güç olarak kabul ettirmek için inançsızlığı seçmişlerdir. Zira Allah'ın yasasında insanlar arasında adaleti sağlama ve herkese hakkını verme yer almaktadır. Oysaki inkârcı kişi ve akımlar kendilerine imtiyaz tanınmasını ve gerektiğinde başkalarının hakkı olan şeyleri almayı talep etmektedirler. Bu da ancak kendileri tarafından kurulan bir sistemle mümkündür. Dolayısıyla dinî ve vahyî sistemin inkâr edilmesi gerekmektedir.¹⁵ İkinci kısım münkirler ise Şa'râvî'ye göre nimetle yaşamayı nimeti verenle (mün'im) yaşamaya tercih etmektedirler. Bunlar nefisleriyle meşgul olmakta kimden geldiğini düşünmeden nimetin kendi hakları olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak bu nimetin nereden geldiğini, maddeyi kimin icat ettiğini akıllarına hiç getirmemektedirler. Halbuki benimsedikleri ilkelere göre her şeyin bir nedeni ve faili vardır. Fakat onlar bu ilkeyi evrende var olan genel geçer kanunların/yasaların tümüne tatbik etmediler. Bir binanın inşası için mühendis ve işçilerin varlığını zorunlu görmektedirler. Lakin evrenin bir fail olmadan var olduğunu iddia etmektedirler. Onlardan bir kısmı maddenin hareketi ve etkileşimi neticesinde tesadüfi olarak evrenin oluştuğunu kabul ettiler. Şayet insaflı olsalardı kendilerine "ilk maddeyi kim yarattı ve ardından hareket ettirdi" sorularını sorarlardı. Ancak bu soruları sormaktan kaçındılar. Bunların dine ve ilahî nizama karşı çıkışlarının temelinde kilisenin ve Hıristiyan din adamlarının din adına bilime karşı çıkmaları yatmaktadır. Dinî tecrübeye karşı çıkan batılı bilim insanları din ve bilim ayırımına giderek kiliseye baş kaldırmış, gerilim ve çatışmaya yol açmışlardır. Kilise, Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'a dayanarak bilimi bütünüyle reddedince gerilim tırmanmaya başlamıştır. Hz. Adem'in yediği "elmanın" marifet yani bilgi ağacından olduğuna inanan kilise, elmanın yenilmesinden sonra Adem'e birçok sırlı bilginin kapısının açıldığına ve bu sebeple Tanrı'nın gazabını üzerine çektiğine ve nihayetinde cennetten kovulduğuna inanmıştır. Bu hadise ilk günah olarak adlandırılmıştır. Hayatımız boyunca bu günahın kefareti vermek için türlü zahmetlere katlanmaktayız. Şayet bilgi ağacına yaklaşılmayı şü an cennette yaşam sürmüş olacaktık. Kilisenin ilme karşı bu katı tutumu bilim insanlarına karşı sert yaklaşımlara sebep olmuştur. Dünya dönüyor dediği için İtalyan bilim adamı Galileo (öl. 1642), yargılanmış ve yakılarak ölüme mahkûm edilmiştir. Bu sebeple savunduğu fikirlerinden vazgeçmek zorunda bırakılmıştır. İki asırdan fazla süren bu baskılardan sonra bilim insanları, kiliseye karşı zafer kazanmış ve onun nüfuzunu daraltmaya başlamışlardır.¹⁶ Kilise ile bilimin arasındaki mesafeyi açarak dinin rolünü ve etkisini azaltmaya çalışmışlardır. Sonuçta her şeyi bizatihi kendilerinin yaptıklarını ve bilimin gücüyle pek çok şeyi

¹⁴ Muhammed Mütevellî Şa'râvî. *el-Edilletü'l-mâddiyye 'alâ vücûdi'llâh* (b.y.: Müessesetü Ahbaril-Yevm, 1989), 69.

¹⁵ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 71.

¹⁶ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 71-74; Şa'râvî, *Tefsiri'ş-Şa'râvî*, 6/3556.

keşfettiklerini ve başardıklarını iddia etmişlerdir. Tıpkı Kârûn gibi “Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir.” demişlerdir.¹⁷

Batıda ortaya çıkan din-bilim tartışması 19. yy.’dan beri İslam dünyasını da etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. Bilim insanlarını himaye edip ilmi çalışmalarını teşvik eden İslâm ile bunlara hayat hakkı tanımayan Hıristiyanlık aynı kategoride değerlendirilmiştir. Halbuki İslâm’ın bu husustaki tavrı ve konumu net olarak bellidir. Nitekim Şa’râvî’ye göre ilk inen şu ayetlerde dahi okumaya ve öğrenmeye teşvik vardır: “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak”dan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.”¹⁸ Müslümanlar ilmin ilk olarak Allah tarafından öğretildiğini kabul ederler. Allah yeryüzündeki ayet ve işaretlerini zamanı geldiğinde bunları araştıran kişiye gösterir. İnsana keşfetme gücü veren, maddeyi var eden, evrene hâkim kanunları yerleştiren Allah’tır. İnsanın rolü ise kainattaki bu kanunları ortaya çıkarmaktan ibarettir. “İnsana bilmediğini öğretendir” ayeti de bu gerçeği ifade etmektedir. Sonuç olarak İslâm, akla olduğu gibi bilgiye de önem vermiştir. Kilisenin savunusunun aksine¹⁹ daima okumaya ve araştırmaya teşvik etmiştir. Nazil olan ilk ayetin “Oku” emri ile başlaması da bizlere bilgiye verilen değer ne denli büyük olduğunu açıkça göstermektedir. Buradaki okuma insanı gerçek ilme ve marifete ulaştırarak kainattaki sabit kanunlarla sıkı bir bağ kurmasını sağlamıştır. Şa’râvî, Kur’ân’da zikredilen ve evrende mevcut olan yasalardan, tarihî ve bilimsel delillerden hareketle Allah’ın varlığını delillendirmeye çalışmış, bunu yaparken de akıl-nakil dengesini gözetmeye dikkat etmiştir. Şa’râvî, söz konusu delillerin somut ve bilimsel verilerle uyumlu olmasına dikkat etmiş, bilimsellikten uzak ve tartışmaya açık olan delilleri zikretmekten sakınmıştır. . Bu sebeple aktardığı deliller sınırlıdır. Öte yandan Şa’râvî, Allah’ın varlığını temellendirirken aslında Hz. Muhammed’in nübüvvetini de temellendirmektedir. Zira Hz. Peygamberin yaşadığı dönemin bilgi seviyesiyle ve salt akıl yürütmeye bilinmesi mümkün olmayan ancak Kur’ân’da yer alan pek çok bilimsel mucize aslında O’nun (s.a.v.) ilahi bir kaynaktan beslendiğine işaret etmektedir. Bu bakımdan Kur’ân’daki mezkûr mucizeler hem Allah’ın varlığını hem de Hz. Muhammed’in nübüvvetini ispatlamaktadır. Bu çalışmada Şa’râvî’nin Astronomi, Jeoloji, Jeofizik ve Oşinografi gibi pek çok bilim dalından hareketle Allah’ın varlığını nasıl temellendirdiği, mezkûr problemin izahına dair ortaya koyduğu farklı fikir, düşünce, analiz ve yaklaşım tarzının ne olduğunun tespiti amaçlanmaktadır. Şimdi bu delilleri kategorik bir sıralamayla ele alalım.

1. Tarihî Deliller

1.1. Doğu Romalıların Galibiyeti

İslâm’ın Mekke döneminde, Ehl-i kitaptan Bizanslılar ile ateşe tapan Mecusî İranlılar arasında büyük bir savaş meydana gelmiştir. İranlıların galibiyetiyle sonuçlanan bu savaş Mekkeli müşrikleri sevindirirken müminleri ise derin bir hüzne boğmuştur.²⁰ 603 yılında Perslerin Bizans’a saldırmasıyla başlayan savaşta Suriye, Filistin,²¹ Teodosiopolis, Edessa, Amida gibi mühim bölgeler işgal edilmiştir.²² Sasani ordusu, Fırat’tan Trakya boğazına doğru harekete geçmiştir.²³ Bunun yanı sıra Bizans, eşzamanlı olarak kuzey sınırlarında Avarlar ve onlarla birlikte hareket eden Slav kabileleriyle de çatışmak zorunda kalmıştır. Söz konusu guruplar Teselya’ya, Epir’e ve Trakya’ya kadar sokulmuş, Selanik’e saldırmışlardır. İmparator Herakleios esir düşmekten güçlüğüle kurtulabilmiştir.²⁴ En zengin ve hububat ihtiyacının karşılandığı en önemli eyaletlerden Mısır, işgal edilmiş ve neredeyse ön Asya’nın tümü perslerin hakimiyetine geçmiştir. 614 yılında ise mukaddes şehir Kudüs istila edilmiş, burada günlerce süren katliamlar ve yangınlar meydana gelmiştir.²⁵ Bu bakımdan Bizans, yetersiz bir askerî yapı ile birlikte iç karışıklıklar ve çökmüş bir malî

¹⁷ Şa’râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 74; Galileo ve din-bilim ilişkisi için bk., Nur Yeliz Gülcan, “Tarihsel Süreçte Dinin Bilimsel Alandaki Etkileri Açısından Din-Bilim İlişkisi”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (Ankara: 2008), 1/183-194.

¹⁸ el-Alâk, 96/1-5.

¹⁹ Gülcan, “Tarihsel Süreçte Dinin Bilimsel Alandaki Etkileri”, 185.

²⁰ Muhammed Mütevellî Şa’râvî, *Mu’cizetü'l-Kur’ân* (Kahire: el-Muhtârü'l-İslâmî lî'n-Neşr ve't-Tevzî', 1398/1978), 1/21; a.m.f., *Tefsirü'ş-Şa’râvî*, 5/2939; a.m.f., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 56; a.m.f., *el-Cayb*, 45.

²¹ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 232.

²² Dionysios Stathakopoulos, *Bizans İmparatorluğunun Kısa Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 89.

²³ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi* (İstanbul: İndie Kitap, 2020), 98.

²⁴ Auguste Bailly, *Bizans Tarihi* (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ts.), 125.

²⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Türk Tarih kurumu Yayınları, 10. Basım, 2019), 88-89.

tabloyla karşı karşıya kalmıştır. Hazine boşalmış, gündün güne fakirleşen halk artık vergi ödeyemez hale gelmiştir. Tüm bunlar ise asker toplamayı, onları donatmayı ve talim ettirmeyi zorlaştırmıştır.²⁶ Bizans kralı Herakleios Sasanilerle barış antlaşması yapmak için çırpınmaktaydı. Ancak Sasani kralı II. Hüsrev, barışı hatırına dahi getirmemekte üstelik son derece aşağılayıcı ve Hristiyan inancını alaya alıcı ifadelerle imparatora bir mektup²⁷ yazmaktaydı.²⁸ Netice itibarıyla Bizans, kötü ekonomik ve askerî koşullar altında doğuda Persler, kuzeyde ise Avarlar ve Slavlar ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Müşrikler tüm bu olaylardan hareketle Müslümanlara: “Hristiyanlar ve sizler kitap ehli kimselersiniz. İranlılar ve bizler ise ümmiyiz. Onlar nasıl Bizanslıları yenilgiye uğrattıysa bizler de sizleri öylece mağlup edeceğiz.” demektedirler. Yüce Allah, bunun üzerine Rum Suresini indirerek müminlerin hüznünü gidermiştir: “*Elif Lâm Mîm. Rumlar, yakın (alçak) bir yerde yenilgiye uğrattıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Önce de sonra da emir Allah'ındır. O gün Allah'ın (Rumlara) zafer vermesiyle mü'minler sevinecektir. Allah, dilediğine yardım eder. O, mutlak güç sahibidir, çok merhametlidir.*”²⁹ Nazil olan bu ayetlerden sonra Hz. Ebû Bekir, Ubey b. Halef ile on deve üzerine bahse girmiş ve üç yıl müddet tayin etmişlerdir. Durumu Hz. Peygamber'e aktardığında O da: “*Bid'a sininden maksat üç ile dokuz seneleri arasındır. Bahse konu olan deve sayısını arttır süreyi de uzat*” demiştir. Antlaşmayı dokuz yıl, deve sayısını ise yüz olarak yeniden belirlemişlerdir.³⁰ Dolayısıyla Şa'râvî'ye göre bu konu artık mühim bir imanî mesele haline dönüşmüştür. Şa'râvî, şayet savaş tekrardan meydana gelmez veya bu savaşta Bizanslılar aynı şekilde yenilgiye uğramış olsalardı müminlerin hali nice olurdu demektedir. Artık Kur'ân'ı tasdik eden ve yeni dine inanan bir insanın bulunmasının mümkün olmadığını belirtir. Ayrıca mü'minler, aksi vuku bulan ya da verdiği haberlerin doğru çıkmadığı Rûm suresini bir daha nasıl yazacak, ezberleyecek ve okuyacaklardı. Dokuz yıl sonra başlayacak olan bir savaşın sonucunu tespit etmeye kimin gücü yetebilirdi? Bu süre zarfında iki büyük imparatorun barış antlaşması yapmayacağını kim garanti edebilirdi? Hiçbir komutan savaş başlamadan evvel hatta başladıktan sonra dahi onun sonucunu kesin bir şekilde kestiremez. Ama Kur'ân, savaşın tekrar başlayacağı zaman dilimini, kimin galip ve mağlup olacağını bildirmektedir. Çünkü Kur'ân için zaman ve mekân engeli yoktur. O, Allah katındandır. Zira gaipten haber vermektedir. Allah, kitabında bizlere gaip olan bir hususu maddî bir delil olarak sunmaktadır.³¹

Zikredilen ayetlerde yer alan bir başka mucize de Rumların yenildikleri noktanın dünyanın en alçak yeri (ednâ-l-ardi) olarak tespit edilmesidir. Nitekim bilim adamları dünyanın kıtaları içindeki en alçak noktanın deniz seviyesinden yaklaşık 430 metre aşağıda yer alan Lut Gölü olduğunu belirtmişlerdir.³² Sonuç olarak burada Kur'ân'ın iki mu'ciz ifadesine şahit olmaktadır. Birincisi, Roma imparatorluğu, siyasi ve askerî olarak tamamen tükenmiş bir vaziyette iken Kur'ân'ın, bunların büyük bir atılım gerçekleştirerek kısa sürede toparlanacaklarını ve Sasanileri yeneceklerini haber vermesidir. İkincisi Romalıların yenildikleri bölgenin “yeryüzünün en alçak” yeri olarak tespit edilmesidir. Fakat böylesi bir tespit ancak son zamanlarda jeoloji biliminin gelişmesiyle mümkün olmuştur. Tüm bunlar ise Kur'ân'ın Allah'ın sözü ve vahyi olduğunu kanıtlayan örneklerdir.

1.2. Hiksos ve Firavun Dönemleri

²⁶ Altay Cem Meriç, *Peygamberliğin İspatı: Haber Delili* (İstanbul: İnsan Yayınları, 4. Basım, 2023), 492-493.

²⁷ Herakleios'un barış teklifine karşılık Sasani kralı II. Hüsrev'in verdiği cevabı Gibbon şöyle aktarmaktadır: “Tanrıların en soylusu tüm dünyanın kralı ve efendisinden aşağılık ve akılsız kölesine. Tanrıya inandığını söylüyorsun, o zaman neden Kayesar, Kudüs ve İskenderiye'yi elimden kurtarmadı. Toprağı ve denizi yasalarımıza tabi kıldığının farkında değil misin? Konstantinopolis'i de yıkamaz mıyım sanıyorsun? Ama öyle değil; eğer karın ve çocuklarınla buraya gelersen seni affederim sana toprak, bağlar ve zeytin ağaçları veririm. Bunlar, sana yaşamın gereklerini sağlar. Sana şefkatle bakacağım; onu bir haça çivileyerek öldüren Yahudilerden kendini kurtaramayan İsa'ya beyhude bir umutla kandırma kendini.” (Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, 102).

²⁸ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 95.

²⁹ er-Rûm, 30/1-5.

³⁰ Şa'râvî, *Tefsiri'ş-Şa'râvî*, 5/2939; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Çavâmidî't-Tenzîl*, (Beyrut: Daru'l Kitâbî'l-Arabî, 3. Basım, 1407/1986), 3/466-467.

³¹ Şa'râvî, *Kadâya'l-'asr*, 3/18-19; a.mlf., *Tefsiri'ş-Şa'râvî*, 8/5022-5023; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 57-58; a.mlf., *el-Çayb*, 47; a.mlf., *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, 5/136.

³² Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 111; a.mlf., *el-Çayb*, 34; Caner Taslaman, *Neden Müslümanım: İslâm'a İnanç Delilleri*, (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020), 124.

Şa'râvî'ye göre Kur'ân, Hz. Musa dönemindeki hükümdarlardan "Firavun" diye bahsetmekte ve onları bu şekilde isimlendirmektedir. Nitekim şu ayet-i kerime de buna işaret etmektedir: *وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ* / "Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: "Ey kavimim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altından akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?"³³ Tarihî bilgiler de antik mısır yöneticilerinin Firavun olarak adlandırıldığını doğrulamaktadır. Fakat Yusuf suresinde geçen, *وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ* "Melik: Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum dedi."³⁴ ve *وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهٖ اسْتُلْمِئْهُ* "Melik, Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım, dedi."³⁵ ayetleri Mısırın yönetiminin Hz. Yusuf döneminde farklı bir hanedanda bulunduğunu ve krallarına da melik denildiğini bildirmektedir. Nitekim yakın bir çağda tesadüfen bulunan "Reşid (Rosetta) taşı"³⁶ sayesinde kadim mısır dilinin gizemi çözülmüş bu çerçevede, hiyeroglif ve demotik yazılarının çeviri ve deşifraj işlemi yapılmıştır. Bunun neticesinde Hz. Yusuf'un Hiksoslar³⁷ devrinde yaşadığı ve yöneticilerinin melik olarak isimlendirildikleri ortaya konulmuştur. MÖ. 196 yılında yazıldığı düşünülen bu çok dilli yazıt taşının sırrı ancak 19. yy. da çözümlenebilmiştir. Şa'râvî'ye göre son dönemlerde bulunan Reşid taşı keşfedilmezden asırlar evvel Kur'ân, Hz. Musa zamanındaki hükümdarların firavun, Hz. Yusuf devrindeki kralların ise melik olarak adlandırıldıklarını haber vererek büyük bir i'câza işaret etmiştir. Şa'râvî, insanlardan hiç kimsenin henüz bu malumata sahip olmadığı bir süreçte Kur'ân'ın bu bilgiyi bizlere sunmasını çok önemli bir tarihsel ve maddî delil olarak kabul etmektedir. Ona göre Mısır tarihiyle ilgili böyle bir ayrıntıyı bilmek o dönemin şartlarında mümkün değildir. Dolayısıyla hükümdarların bu şekilde nitelendirilmesi Kur'ân'ın ilahî bir kelâm olduğunu gösteren önemli bir detaydır.³⁸ Mısır hakkında yapılan araştırmalar, çözümlenen hiyeroglif yazıları ve Firavunla ilgili elde edilen veriler Kur'ân-ı Kerimde anlatılan Hz. Musa ve Yusuf peygamberin kıssalarını desteklemektedir. Bu durum Kur'ân'daki anlatımların inceliğine ve tarihsel bulgularla uyumuna delâlet etmektedir.

1.3. Ebû Leheb'in Akıbeti

Kur'ân hem yakın hem uzak gelecek zaman engelini aşarak inanmayanlara meydan okumuş, inananların da imanını pekiştirmiştir. Böylece nazil olduğu çağda yaşayan müminler onun hak olduğunu görmüş ve Allah tarafından indirildiğini idrak etmişlerdir. Bu bakımdan Kur'ân'ın inişine şahitlik edenlere nispetle yakın; bütün insanlara nispetle ise uzak geleceğe dair olgu ve olaylar üzerinden meydan okunmuştur. Yakın gelecekle alakalı olarak Şa'râvî, Ebû Leheb örneğini vermektedir. "Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi ne de kazandığı. O, bir aleoli ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir)."³⁹ Ona göre Tebbet suresinde zikredilen şu ayetler, Hz. Peygamberin amcası olan Ebû Leheb'in kafir olarak öleceğini ve cehenneme gireceğini bildirmektedir. Ebû Leheb hakkında bu söylemlerde bulunmak kolay bir durum değildir. Zira Ebû Süfyân, Halid b. Velid, İkrime b. Ebî Cehl ve diğer pek çok önde gelen müşrikler iman etmişlerdir. Dolayısıyla onun da iman etmesi mümkündür. Ancak Kur'ân onun iman etmeyeceğini ve kafir olarak öleceğini haber vererek yakın geleceğe dair i'câzını ortaya koymakta ve adeta meydan okumaktadır. Ayrıca Ebû Leheb Mekke ehlini veya liderlerini bir araya toplayıp sırf İslâm'ı yıkmak için gerçek inancını da gizleyerek şöyle diyebilirdi: "Muhammed benim kafir olarak öleceğimi ve bunu da Allah'ın kendisine bildirdiğini

³³ ez-Zuhruf, 43/51.

³⁴ Yûsuf, 12/43.

³⁵ Yûsuf, 12/54.

³⁶ Reşid Taşı, 1799 yılında Mısır'ın kuzeyindeki Akdeniz kıyısında, Nil nehri deltasına yakın bir mevkiye, İskenderiye kentine yaklaşık 65 km mesafede bulunan Reşid şehrinde bulunmuştur. Yazıtın en ilginç özelliği hiyeroglif, demokit (eski mısır dili) ve Yunan alfabesiyle yazılmış olmak üzere üç nüsha ve farklı alfabe olmasıdır. Bu durum çok zorlu ve zahmetli bir uğraşın ardından metnin çözümlenmesini kolaylaştırmıştır. Reşid taşının üzerindeki yazıtın çözümünü beraberinde eski Mısır'a ait binlerce yıllık gizemli metinlerin gün ışığına çıkmasını sağlamıştır. Bu vesileyle aritmetik, cebir, geometri, yüz ölçümü, hacim ölçme, tıp, tıbbî ecza üretimi, insan anatomisi, astronomi gibi pek çok alanda kıymetli bilgiler elde edilmiştir. (Emra Durukan, "Tarihe Yön Veren Çeviriler Septuaginta ve Reşid Taşı (Rosetta)" *Diyalog*, 1 (2017), 113-130; Celal Saraç, *İlyonya Pozitif Bilimi Temel Kaynakları ve Etkileri* (İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1971), 39).

³⁷ Hiksoslarla ilgili geniş bilgi için bk., Kadir Polater, "Kur'ân ve Kitâbı Mukaddes'e Göre Yûsuf Kıssası", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7 / 2 (Nisan 2007), 12-13.

³⁸ Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, 1/326, 7/4277, 10/6186; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 127-128.

³⁹ et-Tebbet, 111/1-5.

iddia ediyor. Ancak ben kelime-i şahadet getirerek Müslüman olduğumu ilan ediyorum ta ki size Muhammed'in gökten vahiy almadığını ve onun yalancı olduğunu ispatlayayım." Fakat bu söylenenler Ebû Leheb'in aklına gelmemiştir. Şayet gelmiş olsaydı ve İslâm düşmanları bunu kullanmış olsalardı Kur'ân'ın verdiği bu haber doğru çıkmamış olacak ve dinin temelleri büyük bir sarsıntıya uğrayacaktı.⁴⁰ Şa'râvî'ye göre Kur'ân, beşerin değil Allah'ın kelâmıdır. Bundan dolayı mezkûr haberin doğru çıkmaması düşünülemez. Çünkü Allah insanın aklına gelecek her düşüncüyü bilmekte ve hatta belirlemektedir. İnsan ise yalnızca zihninde belirecek düşünceler arasında bir seçim yapabilmektedir. Dolayısıyla insan bazılarının iddiasının aksine mutlak anlamda hür değildir. İnsanın hayaline ve düşünce dünyasına doğan havatırların/duyguların belirleyicisi ve yaratıcısı Allah olup her şey Onun elindedir. Ebû Leheb'in de zihnine ve aklına zuhur edecek düşünceler Allah'tandır. Bu sebeple Ebû Leheb'in iman edip etmeyeceğini ve nasıl davranacağını Allah bilmekteydi. Bu meselenin Allah'ın mutlak iradesine ve ilmine de işaret ettiğini belirten Şa'râvî, bundan daha büyük bir i'câz mı olur diyerek verilen gaybî haberin vukuunun büyüklüğüne dikkat çekmektedir.⁴¹ Şa'râvî, fiillerin yaratılması konusunda olduğu gibi diğer meselelerde de Ehl-i Sünnet çizgisini takip eden bir âlimdir. Ancak Şa'râvî'nin bu görüşü kullara ait fiillerin Allah tarafından yaratıldığını bu sebeple bir fiilin meydana gelmesinde kulun hiçbir fonksiyonunun bulunmadığını dolayısıyla mutlak cebir altında olduğunu savunan Cebrî düşüncüyü andırmaktadır.

1.4. Fil Hadisesi

Allah'ın tabiatın olağan akışına zaman zaman müdahale ettiği Kur'ân'da çeşitli vesilelerle zikredilmiştir. Bu müdahalenin doğa yasalarının ihlali anlamına geldiğini düşünen pozitivist yaklaşımlar meydana gelen harikulade hadiseleri çeşitli yollarla tevil etmeye çalışmışlardır. Bu olaylardan biri de Fil Suresinde geçen Ashâb-ı Fil olayıdır. Bu husus Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "*Rabbinin, fil sahiplerine (bir fille desteklenmiş orduya) ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçuktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi.*"⁴² Görüleceği üzere ayetler olayı ana hatlarıyla aktarmakta tafsilata girmemektedir. Bu durum Kur'ân'ın veciz bir kitap oluşunun yanı sıra olayın hafızalarda tazeliğini korumasından da kaynaklanmaktadır. Ancak burada kuşların donanımlı bir orduyu sıra dışı ve mucizevî bir tarzda nasıl hezimete uğrattığı açıkça belirtilmektedir. Söz konusu hadisenin mucizevi bir olay olarak kabul edilmesine sıcak bakmayan modern söylem sahipleri bu hadiseyi yorumlama yoluna gitmişlerdir. İlk defa bilinegelen yorumlardan farklı fikirler ortaya koyarak modern yorumlara kapı aralayan kişinin Muhammed Abduh (öl.1905) olduğu söylenilir. Abduh'tan sonra benzeri görüşlere meyledenler ise; Ahmed Mustafa el-Merâğî (öl. 1952), Ferit Vecdi (öl. 1954), Muhammed Hüseyin Heykel (öl. 1956), Muhammed Esed (öl. 1992) ve Muhammed Âbid el-Câbirî (öl. 2010) gibi mütefekkirler olmuştur.⁴³ Abduh, fil suresinde geçen "tayar/kuş/sinek" kelimesini kendi görüşünü desteklemek amacıyla "küçük veya büyük; görünür veya görünmez olsun havada uçan şey" olarak yorumlamıştır. Ona göre Allah'ın her şeyden müteşekkil bir ordusu mevcuttur. Zalim Ebrehe'nin üzerine ise çiçek mikrobu taşıyan sinekler (tayar) yollamıştır. Helakleri de bundan olmuştur.⁴⁴

Şa'râvî, Kur'ân'ın bir mucize olarak zikrettiği bu hâdisenin olağan bir tabii olay şeklinde ele alınmasına ve sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde vuku bulmuş bir hadise gibi gösterilmesine karşı çıkmaktadır. Ona göre bu akılcı ve bilimselci görüş sahipleri her şeye kadir olan Allah'a, fil hadisesinin anlatıldığı şekilde gerçekleşmesinin zorluğunu hafifletmek amacıyla böyle bir yoruma başvurmuşlardır. Şa'râvî, fil suresinin Mekke'de İslâm davetinin başlangıcında, kafirlerin güç ve kudret sahibi, Müslümanların az ve zayıf olduğu bir dönemde indirildiğini ifade eder. Dolayısıyla sure nazil olduğu

⁴⁰ Şa'râvî, *Tefsîrû'l-Şa'râvî*, 4/189, 5/141; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 51-52; a.mlf., *el-Çayb*, 52-53.

⁴¹ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 51-53; a.mlf., *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, 1/20-21.

⁴² el-Fil, 105/1-5.

⁴³ Ahmed b. Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî* (Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Halebî ve Evlâdihî, 1946), 30/243; Muhammed Abid el-Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-hakîm* (Mağrib: Dârü'n-Neşr el-Mağribiyye, 2008), 68; Ayr. bkz. Recep Orhan Özel, "Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği", *Tefsîr Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2020), 341.

⁴⁴ Muhammed Abduh, *Tefsîru cüz-i amme* (Mısır: Matba'atü Mısır, 1341/2010), 157-158.

esnada fil hadisesine bizzat şahit olan farklı yaş gurubundan insanlar henüz hayattaydı. Şayet Ebrehe'nin ordusunu dakikalar içinde yok eden şey "kuşlar" olmamış olsaydı onlar "ne sürü sürü gelen kuşları ne bu kuşların gagalarında küçük taşlar taşıdıklarını ne de yenilmiş ekine benzeyen orduyu gördüklerini söyleyerek Kur'an'ın bu ifadelerinin doğru olmadığını haykırırlardı. Fakat kuşları görmediğini ve ordunun yok olmadığını söyleyen hiç kimse olmamıştır. O gün yeryüzünün en güçlü ordularından biri olan ve fillerle desteklenen bu ordunun, gagalarında küçük taşlar taşıyan eabil kuşları tarafından hezimete uğratılması akıl ve mantıkla izahı imkânsız bir hadisedir. Çünkü Şa'râvî'ye göre bir fil hiçbir yara almaksızın yüzlerce kuşu öldürebilir. Bir kuş bir filin üzerine konsa fil onu hissetmez bile. Halbuki bu kuşlar gelip mücehhez ve devasa bir orduyu yenilgiye uğratmaktadır. Şa'râvî bunun ancak Allah'ın kudretiyle açıklanabileceğini belirtir. Ona göre Allah, mahlukatın en zayıf ve güçsüzünü, en güçlüsünün üzerine göndermekte ve onları yenmektedir. Bu, ancak Allah'ın eliyle gerçekleşebilecek bir mucizedir. O, nice güçsüzleri güçlülerin en güçlüsüne karşı muzaffer kılmıştır.⁴⁵ Nice güçlüler en kuvvetsiz güçlerin eliyle helak edilmiştir.⁴⁶ Fil yılında gerçekleşen bu hadise de aynen böyledir. Şa'râvî'ye göre Allah böylece görgü tanıklarının da olduğu tarihî ve mucizevî bir hadisenin doğruluğunu Kur'an'la da destekleyerek bize güçlü bir delil sunmuştur. Öte yandan Allah, bu mucize ile Beytullah'ı ve doğacak nebisini Ebrehe ordusuna karşı himaye etmiş ve korumuştur.⁴⁷ Sonuç olarak olayın çiçek salgınıyla ilişkilendirilmesi, surede zikredilen "tayr" kelimesinin sivrisinek, "hicâre"nin mikroplar olarak tevil edilmesi keyfî ve zorlama bir yorumdur.⁴⁸ Nitekim olay ile surenin nazil oluşu arasında çok az bir zaman farkı vardır. Bu bakımdan hadisedeki öldürücü sebebin toplumda ayetin zikrettiği dışındaki başka bir şeye dönüşmesi ve olayın mitolojik bir hal alması imkansızdır. Mekke toplumunun ayetteki öldürücü güç olan kuşların varlığını tekzip etmeyişleri de diğer yorumların isabetli olmaktan uzak oluşunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte salgından hemen önce Mekke içlerine kadar girmiş olan Ebrehe ordusunu dağıtan bir salgın nasıl olur da Mekke halkına hiçbir surette sirayet etmez? Dolayısıyla olayı çiçek hastalığı olarak yorumlamak hadiseyi tabiileştirerek olağanüstü olma özelliğini ve önemini ortadan kaldırmak anlamına gelen, ayeti zahirî anlamından uzaklaştırarak kuş ve taş kelimelerinin manasını zorlama bir te'vile konu eden yaklaşımlardır. Bu açıdan salgın hastalıkla helâk olma tezi tutarlı olmaktan uzak görünmektedir.

1.5. Arap Yarımadasında Yaşanacak İklimsel Değişiklik

Allah'ın varlığının maddî delillerini Kur'an'dan hareketle ortaya koyan Şa'râvî, bu hususta bir istisnaya gitmekte ve Hz. Peygamberden de konuya dair örnek bir hadis aktarmaktadır. Buna göre Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Arap toprağı/Arap yarımadası (ziraat, mera, bağ-bahçe ile) yeniden ırmakların aktığı yemyeşil bir hale dönmedikçe kıyamet kopmaz.*"⁴⁹ Bu hadisin öncesinde Arap yarımadasının bereketle dolup taşacağı, artan malların kapıdan dışarı taşacağı ve insanlar, malının zekâtını verecek hiçbir kimseyi bulamayacakları zikredilmektedir. Şa'râvî, jeoloji alanında şöhret bulmuş Prof. Dr. Alfred Croner ile yapılan bir konuşmada onun, Arap yarımadasının ilk buzul çağında olduğu gibi tekrar yeşil bahçe ve nehirlerle kuşatılacağına ilmî bir hakikat olduğunu söylediğini belirtmektedir. Ona göre Arabistan topraklarının tümü geçmiş kış mevsimlerinde, uzun asırlar boyunca kara gömülür ve sıcaklıklar sıfırın altına inerdi. Son zamanlarda Avrupa'da başlayan şiddetli kar fırtınaları ve sert kışlar da yeni bir buzul çağının başladığını göstermektedir. Kuzey kutbundaki buz kütlelerinin güneye doğru sürüklenmeye başladığına dikkat çeken Creoner, bu sürüklenmenin her yıl arttığını, arttıkça da Arap yarımadasına yaklaşacağını ve nihayetinde Arap ülkelerinin tekrardan nehirler, ormanlar ve yeşil bölgelerle

⁴⁵ "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır." (el-Bakara, 2/249).

⁴⁶ Nemrud'un küçücük bir sinek tarafından ölmesi buna delildir. (Cengiz Batuk, "Nemrud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006) 32/554-555.

⁴⁷ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 125-126; Şa'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 11/6516.

⁴⁸ Fil olayının mahiyeti ve nasıl vuku bulduğu ile ilgili ileri sürülen modern yorumlardan biri de volkanik patlamadır. Buna göre Mekke yakınlarındaki Muğammes denilen yerde büyük bir patlama meydana gelmiş ve bu sebeple Ebrehe ordusu kızgın lav serpintileri altında kalarak yok olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Mikail Bayram, *Fil Olayının Mahiyeti ve Fil Suresi* (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018).

⁴⁹ Ebû'l-Hasen Nürüddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, thk. Husamuddîn el-Kudsi (Kahire: Mektebetü'l-Kudsi, 1414/1994), 7/331; Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvûd v.dğr. (Beyrût: Muessesetü'r-Risâle, 1416/1995), 14/427; Müslim, *Zekât*, 60.

kaplanacağını ifade etmektedir.⁵⁰ Şa'râvî'ye göre Creoner'un da belirttiği gibi tüm bu hususlar hızla gerçekleşmektedir. Zira Avrupa ülkelerinde geçen her bir kış, bir öncekinden daha şiddetli geçmektedir. Aşırı kar yağışları ve çetin kış koşulları, gittikçe hayatı olumsuz etkilemekte, sosyal huzursuzluğa, ekonomik resesyona⁵¹ ve can kaybına⁵² sebep olmaktadır.⁵³ Buna karşın nemin nadiren görüldüğü ve şiddetli kuraklığın yaşandığı Arabistan çöl kuşağında ise son zamanlarda meydana gelen ve günlerce süren şiddetli yağışlar, ova ve dağların yeşillenmesine yol açmıştır. Hatta bu durum uydu görüntülerine de yansımıştır.⁵⁴ Tüm bu ilmî tespitler ise bilim insanlarının uzun araştırma ve keşiflerinden sonra elde edilmiştir. Oysaki Hz. Peygamber, asırlar evvel bunu haber vermiştir.⁵⁵ Netice itibarıyla zikrettiğimiz hadis-i şerife göre geçmişte otlak ve nehirlerin bulunduğu Arap yarımadası sonradan çöle dönüşmüştür. Kıyamete yakın bir zamanda ise tekrar ilk haline yani bağ-bahçe ve nehirlerle kavuşacaktır. Dolayısıyla mezkûr hadis, aslında ilmî bir gerçeği, öngörüyü daha doğru bir ifadeyle bir mucizeyi haber vermektedir. Zira hadis hem geçmişten hem de gelecekte haber vererek Arabistan yarımadasının geçirdiği iklimsel değişikliği bildirmektedir. Tarihi ve ilmî bir gerçeğe dikkat çeken bu hadisin doğru manasını ancak on dört asır sonra jeoloji, iklim tarihi ve astronomi gibi ilimlerde yaşanan ilerlemeler neticesinde öğrenmiş bulunmaktayız.

2. İnsanın Fizyolojisiyle İlgili Deliller

2.1. Parmak Uçlarındaki Gizem

İnsanlar, taşıdığı birtakım özelliklerden dolayı diğer canlı varlıklardan ayrılmaktadır. Bu ayırıcı özelliklerden biri de parmak izidir. Parmakların, özellikle parmak izi denilen deri yüzeyindeki şekil ve çizgilerin incelenmesine daktiloskopi denir. Parmak izi değişik insan ırklarıyla yakın ilişkisi olduğu ve genetik konuları yansıttığı için, antropoloji açısından önem taşımaktadır.⁵⁶ Nitekim insanlardaki göz, kulak, burun gibi organlar, birbirine benzerken Şa'râvî'ye göre dünyada milyarlarca insan olmasına rağmen bunlardan hiçbirinin parmak izleri birbirine benzememektedir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen "İnsan, kendisinin kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sanır? Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter."⁵⁷ şeklindeki ayette parmak uçlarına değinilmesi ise onda pek çok mühim sırrın olduğuna delâlet etmektedir. Bilimin gelişmesi sonucu ancak 19. yüzyılda keşfedilen bu hususiyet ilahî bir mucizenin göstergesidir. Suçlunun kimliğini tespit etmekte bir delil olarak kullanılan parmak izinin⁵⁸ ya da yaygın ifadeyle daktiloskopinin usulleri ilk defa Sir Edward Henry tarafından 1875 yılında ortaya çıkarılmış ve kısa bir tecrübenin ardından polis teşkilatlarında da kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹

2.2. Derinin Yanmasına Bağlı Olarak Acının Meydana Gelmesi

Allah Kur'an'da, "Biz kısa süreliğine azap göreceğiz. Derilerimiz yandıktan sonra artık hiçbir acı ve ağrı duymayız" diyen ve Allah'ın azabını hafife alan inkârcı isyankarlara karşı şu ilmî gerçeğe işaret etmektedir: "Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz."⁶⁰ Allah, derilerin değiştirileceğinden hareketle cehennemdeki azabın sürekliliğine dikkat çekmektedir.⁶¹ Kafirlerle azap edildiğinde yanmış ve sınırları ölmüş deriler yeni derilerle yenilenecek ve böylece onların acıları bir kez daha tazelenecektir. Bu bakımdan acıyı hissetme deri sayesinde mümkün olacaktır. Şa'râvî'ye göre yapılan modern araştırmalar da göstermiştir ki duyuyu ileten sinirler hemen deri katmanının altında yer almaktadır. Yanmaya bağlı ağrı ve acıları beyne ileten derinin altındaki bu reseptörler ateşle reaksiyona girdiklerinde

⁵⁰ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 104-105; ayr. bkz. Zindanî, *Kur'ânda İlmî Mucizeler*, 46-47.

⁵¹ Voice of America (VOA), IMF: "Sert Kış Avrupa'da Huzursuzluğa Neden Olabilir" (Erişim Tarihi: 31.03.2023).

⁵² British Broadcasting Corporation (BBC New Türkçe), "Avrupa'da sert kış can alıyor" (Erişim Tarihi: 31.03.2023).

⁵³ Euronews, "ABD ve Avrupa'da sert kış can alıyor" (Erişim Tarihi: 31.03.2023).

⁵⁴ Sputniknews, "Mekke'de şiddetli yağış uyarısı nedeniyle eğitime uzaktan devam edilecek" (Erişim Tarihi: 11.04.2023).

⁵⁵ Zindanî, *Kur'ânda İlmî Mucizeler*, 46-47.

⁵⁶ Celâl Kırcı, *Kur'an ve Fen Bilimleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, 5. Basım, 2005), 320.

⁵⁷ el-Kıyâme, 75/3-4.

⁵⁸ Taha Yılmaz, "İslâm Yargı Sistemine Göre Dna ve Parmak İzinin Delil Olma Değeri" *Danışname Beşerî ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2021), 67-88.

⁵⁹ Şadi Eren, *Kutsal Kaynaklar Işığında Gelecekte Haberler* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2. Basım, 2007), 77-78; Ahmet Yeşilyurt, *Polis Mecmuası (1913-1928)'nda Polis ve Cinayet* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 29.

⁶⁰ en-Nisâ, 4/56.

⁶¹ Cehennem azabının ebedi ve daima şiddetli oluşuyla ilgili pek çok ayet bulunmaktadır. Onlardan bazıları Şa'râvî'nin de dikkat çektiği şu ayetlerdir: "Şüphesiz suçlular cehennem azabında devamlı kalacaklardır. Azapları hafifletilmeyecektir. Onlar azap içinde ümitsizdirler." (ez-Zuhruf, 43/74-75)

sinirlere sinyal gönderirler. Deri bütünüyle yandığında ise bu algılayıcılar yok olduğundan dolayı beyne sinyal gitmemekte ve acı hissedilmemektedir. Bu hususun henüz tıbbi olarak ispatlanmadığı bir dönemde Kur'an tarafından tespit edilmesi onun Allah katından olduğunu net olarak ortaya koymaktadır.⁶²

3. Astronomi ve Jeoloji ile İlgili Deliller

3.1. Evrenin Gaz Aşaması

Evren, ilk dönemlerinde henüz bir gaz (duman) bulutu şeklindeydi. Gazların sıkışması ve yoğunlaşması neticesinde yıldızlar ve gezegenler oluşmuştur. Bu açıdan güneş sistemimiz, dünyamız ve karanlık çöktükten sonra gördüğümüz tüm yıldızlar gaz halinde bulunan atomların sıkışması gibi birtakım aşamalar sonucunda teşekkül etmiştir. Şa'râvî, yıllarca bunun gaz (دخان) değil de sis (ضبابا) olduğuna inanıldığını belirtir. Ancak ilmî araştırmalar ilerledikçe bunun sis değil de gaz olduğu anlaşılmıştır. Zira sis, sönük ve soğuktur. Fakat gaz, içerisinde hem sıcaklık hem hareketlilik barındırmaktadır. Şa'râvî, Japonya Tokyo Rasathanesi Direktörü Prof. Dr. Yushidi Kozai'nin, evrenin gaz oluşu hakkındaki gözlemlerine değinir. Kozai'ye göre semanın önceden gaz halinde olduğuyla ilgili artık elimizde birçok delil mevcuttur. Gökyüzünde müşahade ettiğimiz yıldızlar dahi bu gazdan oluşmuştur. Nitekim uzaya gönderilen son uzay gemileri de aydınlatıcı yıldızların resimlerini çekmiş ve onların daha önceden gaz halinde olduğunu bilimsel olarak tespit etmiştir. Şa'râvî, şu ayetin söz konusu bilimsel olguya işaret ettiğini belirtir: "Sonra duman (gaz) hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik" dediler."⁶³ Kozai'ye mezkûr ayet gösterildiğinde kendisi, Kur'an'ın iniş zamanını sormuş, asırlar evvel nazil olduğu söylenilince de şaşkınlığını gizleyememiştir. O, Kur'an'ın, evreni en üst noktadan tavsif ettiğini, bunun Hz. Muhammed'e beşerî bir kaynaktan geldiğinin asla söylenilemeyeceğini, ancak asırlar sonra bilimsel olarak anlaşılabilir bir malumatı aktarması ise O'nun olağanüstülüğünü ve ilahi kaynaklı oluşunu açıkça gösterdiğini ifade etmiştir.⁶⁴ Evrenin gaz halindeki oluşumundan haber vermek Kur'an'ın evrenle alakalı önemli iddialarından biridir. Günümüzde teleskoplarla ve uzaya yollanan diğer uzay araçlarıyla ancak anlaşılabilen pek çok ilmî hakikat, Kur'an'da zikredilen iddiaları doğrulamaktadır. Kur'an'ın, nazil olduğu dönem ve ortamın yanlış kozmolojik kabullerini içermemesi, bunları tekrar etmemesi ve haber verdiği gerçeklerin modern bilim tarafından doğrulanması O'nun insan ürünü olamayacağını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ın bilimsel mucizeleri hem Hz. Muhammed'in nübüvvetini hem de hem de Allah'ın varlığını ispatlamaktadır. Ancak Şa'râvî tüm örnekler boyunca Allah'ın varlığının ispatına dikkat çekmektedir.

3.2. Dünyanın Yuvarlak Olması

Kur'an-ı Kerim kıyamet gününe kadar tilavetiyle ibadet edilen Allah'ın kitabıdır. Bu açıdan evrendeki ilmî gerçeklerin kendisiyle çelişmesi ve ona karşı zıt fikirler ortaya koyması mümkün değildir. Nitekim müspet ilimler de Kur'an'la çatışan tek bir ilmî gerçeğin dahi olmadığını ispatlamaktadır. Şayet ortada bir çelişme varsa bu iki nedenden kaynaklanmaktadır: Ya Kur'anî hakikatler tam manasıyla anlaşılmamış ve ayet yanlış tefsir edilmiştir ya da ilmî gerçek olarak ortaya konulan şeyler hakikat olmaktan uzaktır. Nitekim örnek olarak vereceğimiz şu ayet de yanlış anlaşılabilir ve bazı din adamları tarafından uzun süre boyunca bilimle çelişir şekilde tefsir edilmiştir.⁶⁵ "وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا" / Yeri de yaydık."⁶⁶ ayetinde geçen "medd" kelimesi "yaymak" manasını ifade etmektedir. Nitekim biz çıplak gözle baktığımızda yerin önümüzde yayıldığını görmekteyiz. Şa'râvî'ye göre burada hem ilmî hem de lügavî bir i'câz bulunmaktadır. Zira yüce Allah, yerin küre şeklinde olduğunu belirtmek için "yer yaygındır" yerine "yeri yaydık" ifadesini kullanmaktadır. Yer kelimesi tahdit edilmeyerek mutlak kılınmış ve yerin neresine bakılırsa yayıldığının görüleceği zikredilmiştir. Ekvatordan güney veya kuzey kutbuna ya da Avrupa, Asya, Afrika, Amerika veyahut

⁶² Şa'râvî, *Hivâr ma'a's-Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî ve kadâyâ'l-âşr* (Kahire:Dârü'l-Cil, ts.), 2/7; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 100-102; a.mlf., *Kur'an Mucizesi*, 105; a.mlf., *Tefsirü'l-Şa'râvî*, 4/2332-2337.

⁶³ Fussilet, 41/11.

⁶⁴ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 107; Zindanî, *Kur'ânda İlmî Mucizeler*, 51-52; K.A.G., *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 39.

⁶⁵ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 77; a.mlf., *Kur'an Mucizesi*, 95; a.mlf., *Mu'cizetü'l-Kur'an*, 5/35.

⁶⁶ el-Hicr, 15/19.

dünyanın herhangi bir bölgesine gidildiğinde yerin yayıldığı görülecektir. Her yerin insan önünde bu şekilde yayılmış olması da ancak dünyanın yuvarlak oluşuyla mümkündür. Zira yer, üçgen, dörtgen, altıgen, düz veya başka bir formda olsaydı kenarına ulaşmış olurduk. Bir kenarına ulaşamaması ve nereye gidilirse kişinin önünde yayılıyor olması yerin yuvarlak oluşu dışındaki seçenekleri ortadan kaldırmaktadır. İşte Kur'ân, iki kelimeyle bize bu gerçeği ifade ederek yerin şekilsel boyutunu ifşa ediyor. Ancak bazı din adamları bu Kur'ânî hakikati yanlış anlayarak yerin yuvarlak olduğunu söyleyenleri küfürle itham etmişlerdir. Halbuki Kur'ân'da, yerin yuvarlak olduğuna dair pek çok delil zikredilmiştir.⁶⁷ Dünyanın küre şeklinde olduğu ve kendi etrafında döndüğü uzay araçlarıyla da tespit edilmiştir.⁶⁸ Bu bakımdan Kur'ân'daki bu deliller bilimsel araştırmalar tarafından da doğrulanmaktadır.⁶⁹ Günümüzde coğrafya ve astronomi alanında büyük bir mesafenin katedildiğini söyleyebiliriz. Bu manada eski çağlarda nazarı olmaktan öteye geçmeyen pek çok mesele bilim insanları tarafından açık ve kesin bir şekilde tespit edilmiştir. Kesinlik kazanan bu meselelerden biri de dünyanın dönmesidir.⁷⁰

3.3. Gece ve Gündüzün Birbirini Geçememesi

Yerin küre şeklinde oluşu meselesi büyük bir kevnî hadise olması münasebetiyle Kur'ân'da buna dair pek çok delil zikredilmiştir. Şa'râvî'ye göre Kur'ân'dan önceki semavî kitaplar beşer eliyle tahrif edildiği ve ilmî gerçeklerden koparıldığı için din ve bilim arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Bu sebeple Kur'ân bu hususta bizlere birçok ilmî delil sunmuştur. Onlardan biri de şu ayettir: “Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yürümektedir.”⁷¹ Bu ayet evrendeki temel yasalardan bahsetmektedir. Güneşin aya erişemediği zira her birinin ayrı yörüngede hareket ettiği vurgulanır. Son yıllarda anlaşılan bu ilmî gerçeğe Kur'ân asırlar önce değinmiştir. Gecenin gündüzü geçemeyeceği konusuna gelecek olursak burada Kur'ân, aslında Araplar arasında var olan bir hatayı düzeltmektedir. Zira onlar gecenin zamansal ve fiziksel olarak gündüzün önünde olduğunu ve onu geçtiğini düşünmekteydiler. Ancak Kur'ân, ne gündüzün geceyi ne de gecenin gündüzü geçtiğini belirterek bu yanlış düzeltmiştir. Bu şu demektir: Ne gündüz geceyi ne de gece gündüzü geçmiyorsa her ikisi yeryüzünde aynı anda mevcuttur. Bu da ancak yerin küre şeklinde olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla dünyanın güneşe dönük tarafı aydınlık iken, dünya hareket ettikçe aydınlık kısım karanlığa; karanlık olan cihet ise aydınlığa dönüşmektedir. Şayet yer, küre şeklinde değil de düz yaratılmış olsaydı, güneş o esnada yeryüzünün üzerinde olurdu. Bu durumda ilk önce gündüz yaratılmış, gece ise ardından gelmiş olurdu. Veya yaratma anında güneş yüzeyden taraf olmaz bu takdirde de gece, gündüzden evvel var olmuş olacaktır. Fakat Allah bunların birbirlerinden önce değil beraber yaratıldıklarını haber vererek yerin küre olduğuna dikkatleri çekmiştir.⁷² Netice itibarıyla Kur'ân, Araplardaki bir yanlış düzeltmenin yanı sıra burada bir hakikate daha temas etmektedir.

3.4. Yerin ve Dağların Dönmesi

Evrenin yaratıcısının Allah olduğuna işaret eden maddî delillerden biri de Kur'ân'ın şu mu'ciz ifadesinde saklıdır: “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler.

⁶⁷ Bazı âlimler dünyanın yuvarlak olduğuna işaret olarak şu ayeti delil getirmişlerdir: “Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor.” (ez-Zümer, 39/5). Söz konusu âlimler gecenin gündüz, gündüzün gece üzere dolanmasından hareketle dünyanın yuvarlak olduğunu savunmuşlardır. (Zağlül en-Neccâr, *el-Arz fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rîfe, 2005), 265). Bunun yanı sıra İbn Abbas'tan nakledilen “Güneş ve ay, gündüz vakti burada bulunan yörüngede (felek), gece ise yerin altındaki yörüngede akıp gitmektedir.” rivayeti dünyanın küre şeklinde olduğuna delil olarak gösterilmiştir. (Muhammed b. Salih el-Useymin, *el-Kenzü's-semîn, fi Tefsiri İbn Useymin*, thk. Âdil b. Sa'd (Beyrut: Kitab-Naşirün, 2010), 9/305-306.

⁶⁸ Şa'râvî, *Kadâya'l-'asr*, 1/24-25, 3/8-9; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 77-79; a.mlf., *el-Ğayb*, 59-60; a.mlf., *Tefsirü's-Şa'râvî*, 5/3098; a.mlf., *Kadâya'l-'asr*, 1/24-25.

⁶⁹ Şa'râvî, kur'ân'daki ilmî delillerin ispatı için müspet delillere ihtiyaç olmadığını aksine bilimsel sonuçların ispatı için Kur'ân'a ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Çünkü ona göre Kur'ân, evrendeki bütün ilimlerden daha gerçektir. Zira o, tüm eksikliklerden münezze olan Allah'ın kelimasıdır. Evrenin kanunlarını en iyi evrenin yaratıcısı bilebilir. O'nun ispatı için yeryüzündeki bilimsel çalışmaların ve müspet ilimlerin peşinde olmadığını ifade eden Şa'râvî, yalnızca Kur'ân ile temel kevnî hakikatler arasında bir çelişki olduğunu iddia edenlere cevap vermek için bu metoda başvurduğunu söyler. (Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, 95).

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bk., Muhammed Semih Afiye, *el-Kur'ân ve ulûmu'l-ard* (b.y.: ez-Zehrâu li'l-İ'lâmi'l-Arabî, 1414/1994), 58; Abdülaziz Tarih Şeref, *el-Mukaddimât fi'l-coğrafya'l-tabî'iyye* (b.y.: Merkezü'l-İskenderiyye, ts.), 25, 41-42, 302; Abdurrahim Kızılsöker, *Kur'ân'ın Bilime Aykırılığı İddiası ve İlmî İ'câz* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2021), 88.

⁷¹ el-Yâsin, 36/40.

⁷² Şa'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 9/5742-5743; a.mlf., *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 79-82.

Bunu, her şeyi sağlam ve yerli yerince yapan Allah yapmıştır. Şüphesiz O, yaptıklarımızdan hakkıyla haberdardır.”⁷³ Şa’râvî, bu ayetin yerin kendi etrafında döndüğüne delâlet ettiğini belirtir. Ona göre insanlar çıplak gözle baktıkları vakit dağları yerinde sabit ve donmuş halde görürler. Ancak Allah, ılımlı bir hitapla gerçekte hareketsizmiş gibi duran dağların aslında hareket halinde olduklarını bildirir. Onların bulutların geçişi gibi hareket ettiklerini haber verir. Burada ince bir mana olduğunu söyleyen Şa’râvî, bulutlar ve dağların seyriyle ilgili ortak bir noktaya değinir. Ona göre bulutlar kendi başına hareket etme yeteneğine sahip değildir. Zira rüzgâr olmadığı takdirde hareketsiz durmaktadır. Bu bakımdan Allah “bulutların geçişi gibi” benzetmesini kullanarak dağların da bizatihi hareket etmediğini onu iten harici bir etkenin olduğunu zikreder. Bu itici güç ise yerin hareketidir.⁷⁴ Allah dakik bir ifadeyle yerin hareketinden, kendi etrafında döndüğünden ve dağların da bu dönüş hareketine bağlı olarak hareket ettiğinden bahsetmektedir. Ancak dağlar konum itibarıyla hem yer küresine hem de denize hatta her şeye nispetle durgun bir vaziyettedir. Bu sebeple çevremizde onları kıyaslayabileceğimiz herhangi bir şey mevcut olmadığı için hareketsiz ve durgun sanırız. Şa’râvî, düzenli ve sarsıntısız bir şekilde seyreden bir cismin üzerinde bulunduğu takdirde onun hareket halinde olduğunun farkına varılamayacağını ileri sürer. Ancak sabit bir cisimle kıyaslandığında hareket ettiğinin anlaşılacağını söyler.⁷⁵ O, konunun anlaşılması için uçak, tren ve diğer kara taşıtlarını örnek olarak verir. Ona göre seyir halindeki bir uçak veya taşıtın camları kapalı olsa ve herhangi bir sarsılma olmaksızın düzenli bir akış sağlanırsa içinde bulunan aracın hareket halinde olduğunun farkına varılamayacaktır. Zira söz konusu araçlardaki oturaklar, oturanlar vs. bunlarla seyahat eden kişiler için durgundur. Fakat camlar açılır ve çevredeki nesnelere aracın hareketi karşılaştırılırsa onun hareket halinde olduğu anlaşılır. İşte böylece Allah, insanın dağların hareketsiz oluşuyla ilgili sanısının doğru olmadığını, yerin hareketine tabi olarak seyrettiklerini bu nedenle onların bir yerden başka bir yere intikallerinin mümkün olmadıklarını ifade eder.⁷⁶

3.5. Atmosferin Yeryüzünün Parçası Olması

Kur’ân-ı Kerim’deki lafızların seçilişi ve ifade üslubu gayet hassas ve ince olup anlatılmak istenen mana için en mükemmel kelime ve harfler seçilmiştir. Bu bakımdan anlamı olmayan hiçbir harf ve eş anlamlı kelime bulunmamaktadır. Dolayısıyla Kur’ân’daki mucize ve belağati bir tek harfte dahi görmek mümkündür. Şa’râvî bu hususla ilgili olarak şu ayeti nakletmektedir: *قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ* / De ki: “Yeryüzünde gezin dolaşın...” Şa’râvî, konuya şu soruyla giriş yapar: “Bizler yer kürenin üzerinde mi yoksa içinde mi yürüyoruz? Elbette ki yerin üzerinde yürüyoruz. Ama Allah, kara kürenin “في/ içinde” yaşadığımızı bildirmektedir. Zira Allah “على/ üzerinde” kelimesi yerine “في” harfini kullanmaktadır. Şa’râvî “في” sözcüğünün zarfiyet gerektirdiğini yer küre de eşyanın zarfı olduğu için mecazî manada bu sözcüğü kullanmanın caiz olduğunu ancak Kur’ân’ın üslubunda bu tarz kullanışlara yer olmadığını belirtir. Zira sarfedilen sözcükler ifade edilmek istenen manaya uygun olmalıdır ve her sözcüğün ve harfin bir anlamı ve hedefi vardır. Şayet farklı bir harf kullanılmışsa muhakkak bir sebebi ve hikmeti vardır. Öyleyse burada “على” yerine acaba niçin “في” getirilmiştir. Şa’râvî’ye göre ilmî keşifler ilerleyip Allah evrenin ve yerkürenin sırlarını bize ifşa edince öğrendi ki yeryüzü sadece kendi yüzeyinden, toprak ve sudan ibaret değildir. Ayrıca atmosferi de bulunmaktadır. O da yerin bir parçası olup yerle birlikte dönmektedir. O olmadığı takdirde yerde hayat imkansızdır. İnsanlar yeryüzünü kaplayan atmosferdeki bazı temel maddelerden/özelliklerden hareketle bilimsel keşiflerde bulunmaktadır. Netice itibarıyla atmosfer aşılıp geçilmediği sürece insan yer kürenin dışına çıkmış sayılmaz. Hatta uçakla otuz bin fitlere çıkılsa dahi Şa’râvî’ye göre halen yer kürenin sınırları içerisinde uçmuş bulunmaktayız. Günümüzde elde edilen bilimsel veriler de Şa’râvî’nin bu iddiasını doğrulamaktadır. Dolayısıyla insanlar yerkürenin üzerinde yürürken aslında içinde yürümektedir. Kur’ân bunu asırlar öncesinden ve yalnızca bir harf vasıtasıyla haber

⁷³ en-Neml, 27/88.

⁷⁴ Şa’râvî, *Kadâya’l-’asr*, 1/14-15, 3/10-12; a.mlf., *el-Edilletü’l-mâddiyye*, 84-85;

⁷⁵ Şa’râvî, *Tefsirü’ş-Şa’râvî*, 19/11600-11601; 12/7669; a.mlf., *el-Edilletü’l-mâddiyye*, 83-85; a.mlf., *Kur’an Mucizesi*, 99-100; a.mlf., *Mu’cizetü’l-Kur’ân* (b.y.:Metâbî’u Ahbârî’l-Yevm, ts.), 5/24-25.

⁷⁶ Şa’râvî, *Kadâya’l-’asr*, 3/10-12; a.mlf., *Kur’an Mucizesi*, 99-100.

vermektedir.⁷⁷ Kur'ân'ın nazil olduğu dönemin bilgi düzeyiyle ve bilimsel birikimiyle bunu bilmek mümkün değildir. O dönemde bilinmeyecek bir bilgiyi aktarma gerçeği Kur'ân'ın ancak Allah'ın sözü olabileceği hakikatini bir kez daha ortaya koymaktadır.

3.6. Demirin İndirilmesi

Demir, Kur'ân'da çok önemli olduğuna dair dikkat çekilen elementlerden biridir. Hatta bu isimde (Hadîd) bir sure dahi bulunmaktadır. Demirin öneminden ve özelliğinden söz eden ayet şöyledir: وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ “Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için yararlar vardır.”⁷⁸ Ayette zikredilen “inzal” fiili genel olarak dış dünyadan yapılan indirmeleri ifade etmektedir. Buradaki indirme fiziksel manada ele alındığında ayetin çok mühim bir bilimsel mucizeye işaret ettiği fark edilmektedir. Zira modern astronomik bulguların da ortaya koyduğu üzere Dünyamızın ilk ısısı demirin oluşumuna elverişli bir yer değildir. Hatta sadece dünya değil güneş sistemimizin yüzey ve çekirdek sıcaklığı da bu oluşuma uygun değildir. Şa'râvî'ye göre demir atomundaki elektron ve nötronların teşekkülü için güneş sistemimizin sahip olduğu sıcaklıktan çok daha fazla bir ısıya ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla demir madeni dünyamıza ve güneş sistemimize yüksek ısılı yıldızlardan gelmiştir.⁷⁹ Bu bilginin Kur'ân'ın nazil olduğu 7. yy. da bilimsel bir tespit olarak ortaya konulması ise mümkün değildir.

3.7. Dağlar ve Kökleri

Dağların şu ayeti kerimede kazıklara benzetilmesi olağanüstüdür. Zira dağların çok derinlere kadar inen köklerinin olduğunu yakın bir dönemde jeoloji alanında yapılan araştırmalar neticesinde fark ettik. Halbuki Kur'ân “Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?”⁸⁰ ayetiyle on dört asır önce bu gerçeği dile getirmiştir. Bir kazığın yerin altına saplanan kökü fonksiyonel açıdan ne kadar önemliyse bir dağ için de yerin derinliklerine uzanan kökü o kadar önemlidir. Bu bakımdan dağların yer altındaki kökleri görünen kısmına oranla on veya on beş kattır. Nitekim dünyanın en yüksek dağı olan Everest, dokuz kilometre yerin yüzeyinde olmasına karşın yüz yirmi beş kilometre yerin altındadır. Dağların sıradan bir çıkıntı olarak görüldüğü bir devirde onların görünmeyen köklerine işaret etme Hz. Peygamberin yaşadığı dönemin ilmi seviyesini aşan bir durumdur. Tüm bunlar ise Kur'ân'ın ilahî bir vahye dayandığını göstermektedir.⁸¹

4. Denizlerle İlgili Deliller

4.1. Denizlerin Altındaki Karanlıklar

Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde denizlerin ve okyanusların altında zifiri karanlık bir âlemin mevcut oluşuyla ilgili bilimsel veya gözlemsel bir bilgi bulunmamaktaydı. Zira bu karanlık evre, suyun iki yüz metre kadar altına inildikten sonra başlamaktaydı. Son yüzyılların sanayisinin icadı olan modern araçlarla ancak keşfedilen bu sırrın Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bilinmesi imkansızdı. Fakat Kur'ân, bu gerçeği asırlar öncesinden şöyle dile getirmiştir: “Yahut (inkârcıların küfür içindeki hâlleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. (Bir deniz ki) onu dalga üstüne dalga kaplıyor, üstünde de bulutlar var. Karanlıklar üstüne karanlıklar. İnsan, elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez. Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.”⁸² Işığın, yüzeyden derinlere doğru indikçe ayrıştığını ifade eden Şa'râvî, evvela kırmızı rengin, ardından turuncu ve sarının en sonunda ise mavi ışığın kaybolduğunu ve artık denizin dibine hiçbir ışığın ulaşmadığını belirtir. Bu noktada denizdeki derinlikler elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez seviyesinde bir karanlığa gömülmektedir. Öte yandan onu dalga üstüne dalga kaplıyor kısmı da dikkat çekicidir. Çıplak bir gözle baktığımızda denizlerin üzerindeki dalgaları kolaylıkla fark edebiliriz. Fakat üst kısımdan farklı olarak

⁷⁷ Şa'râvî, *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, 5/23-24.

⁷⁸ el-Hadid, 57/25.

⁷⁹ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 107-108; Kuran Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 269.

⁸⁰ en-Nebe', 78/6-7.

⁸¹ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 110-111; Şa'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 7/4431; Kuran Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2021), 121.

⁸² en-Nûr, 24/40.

diplerdeki dalgaları gözlemleyemeyiz. Denizaltıların icadıyla yakın dönemde ancak keşfedilen bu ilmi hakikatlerin asırlar evvel haber verilmesi, Kur'ân'ın i'câzî boyutunu ortaya koymaktadır.⁸³

Deniz bilimleri ile ilgili konularda uzman olan Prof. Dr. Dorga Prasada Rao, derin denizlerdeki ve okyanuslardaki bu tabakalar hâlindeki karanlıkların iki sebepten kaynaklandığını belirtmektedir: Birinci sebep şudur: *“Renklerin tabakadan tabakaya kaybolmasıdır. Işık, bilindiği gibi yedi renkten oluşur. Bu yüzden ışık suya inince yedi renge ayrılır. Her renk suyun bir tabakasında kalır. Suyun en üst tabakası kırmızı rengi emer. ...İkinci tabakada portakal rengini emer. Elli metre derinlikte yeşil rengin emildiği görülür. Yüz metre derinlikte yeşil rengin yarısı görülür. Bundan sonra mavi rengin emildiği görülür. Demek ki yeşil rengin karanlığı ancak yüz metre derinlikte oluşur. Sarı rengin karanlığı elli metrede oluşur. Sarıdan önce portakal rengi ve kırmızı rengin karanlıkları vardır. Her rengin tabakasında oluşturduğu karanlıklar kat kat ve üst üstedir. Aşağısı tamamen karanlıktır. Bu kat kat karanlıkların ikinci sebebi ise ışığın önündeki engellerdir. Güneşten inen ışık, önce bulutlarda emilmektedir. Bu birinci karanlıktır. Işık suya inince suyun üzerinden geriye yansır ve biraz daha emilmiş ve parıltısı azalmış olur. Işığın geriye aksetmesi de dalgaların gücüne bağlıdır. Bu ise ışığın ikinci kez azalmasına yol açar ki ikinci karanlıktır. Sonra ışık aşağıya iner. Denizin burada yine iki tabakaya ayrıldığını görürüz. Biri yüzeysel kısmı öteki de derin kısımdır. Denizin yüzeysel kısmında belli bir ışık ve ısı vardır. Derin kısmı ise karanlık ve soğuktur. İşte bu iki tabaka arasında sıcak bir dalga vardır. Bu denizin aydınlık kısmı ile karanlık kısmı arasındaki sıcak dalga ancak 1950 senesinde keşfedilmiştir. Bu dalganın altındaki kısımda karanlık başlar. Aşağıdan suyun dibinden bakıldığında karanlık bölge birinci dalgadır, karanlık tabaka ile aydınlık tabaka arasındaki dalga ikinci dalgadır, denizin aydınlık tabakası üçüncü dalgadır; denizin yüzeyindeki gözlerimizle gördüğümüz dalga dördüncü dalgadır. Kat kat, üst üste dalgalar, onun üstünde bulut. Bu ışığın önündeki engellerin karanlıkları ve renklerin her tabakada oluşturdukları karanlıklar.”⁸⁴* Görüldüğü üzere Kur'ân'da geçen her bir kelimenin (derin deniz, karanlık, bulut, dalga) modern bilim açısından bir karşılığı bulunmaktadır. Bu ayet hakkındaki fikri sorulduğunda ise Dorga Prasada Rao, bu bilginin o dönemdeki beşerî bilginin ve gücünün çok üzerinde tabiat ötesi bir malumat olduğunu dolayısıyla bunun kaynağının beşerî olmasının mümkün olmadığını söylemiştir.

4.2. Denizlerin Karışmaması

Dünya'nın sayısız noktasında var olan nehirler, kimi zamansa okyanuslar ve denizler, sıcaklık, yoğunluk, tuzluluk ve oksijen miktarı gibi içlerindeki mineral ve kompozisyon (içerik) farklılıklarından ötürü birbirinden farklı renklerde görünmektedirler. Onlardan bazıları koyu mavi ve siyah bazıları ise sarı renktedirler. Su kütlelerinin bu farklı yoğunluklarından ötürü oluşan yüzey gerilimi, tıpkı bir set gibi onların birbirine karışmasını engellemektedir. Şa'râvî'ye göre bu anlatılanlara şu ayet açık bir şekilde delâlet etmektedir: *“(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar. (Fakat) aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar.”⁸⁵* Suları birbirine karışmayan denizlerin⁸⁶ bu özelliği oşinografi (okyanus bilimi) ve uzay biliminin gelişmesiyle ancak yakın bir zamanda keşfedilmiştir. Bilim ilerledikçe din gerileyecek kanaatinde olan Batı Almanya'nın en büyük denizbilimcilerinden Şırayder (Schroeder), mezkûr ayeti işittiği vakit Şa'râvî onun şöyle dediğini nakleder: *“Bunun bir beşer sözü olması imkansızdır.”⁸⁷* Nitekim Cebeli Tarık boğazında birleşmelerine rağmen Akdeniz ile Atlas Okyanusu kendilerine has tuzluluk, yoğunluk ve haiz oldukları hayatîyet bakımından birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Hatta birbirine yakın noktalarda dahi farklı yapılara sahiptirler. Oysaki ne Mekke ne de Medine halkı deniz kenarında yaşamaktaydı. Burada yaşayanların birçoğu deniz dahi görmemişlerdi. Ancak Kur'ân'ın mesajı ve hitabı yalnızca bir dönem ve bölgeyle sınırlı değildir. Bu sebeple gemilere ve denizlere defalarca değinmektedir. Sonuç itibarıyla Kur'ân'ın, dünyanın farklı yerlerinde birleşen su kütlelerinin farklı niteliklere sahip oluşundan haber vermesi onun bilimsel bir i'câzına işaret olduğu gibi aynı şekilde tarihselci anlayışa da bir cevap niteliğindedir.⁸⁸

⁸³ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 109-110; ayr. bkz. Taslaman, *Neden Müslümanım*, 83-84.

⁸⁴ Abdülmecid Zindânî, *Kur'ânda İlmî Mucizeler* (İstanbul: Kayihan Yayınları, 2. Basım, 1995), 104-106; Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 109-110.

⁸⁵ er-Rahmân, 55/19-20.

⁸⁶ “Bahreyn” kelimesinin hem deniz hem de büyük su kütleleri anlamına geldiği ile ilgili bkz. Kızıışeker, *Kur'ân'ın Bilime Aykırılığı İddiası*, 38-40.

⁸⁷ Şa'râvî, *el-Edilletü'l-mâddiyye*, 108-109.

⁸⁸ Taslaman, *Neden Müslümanım*, 82-86; Kuran Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, 116.

Sonuç

Şa'râvî, 20. yy.da yaşamış önemli çağdaş âlimlerden biridir. O, modern bilimde yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Evrenin ve insanın yaratılışıyla ilgili felsefî ve teolojik eksenli tartışmalarda fizik, astronomi ve biyoloji gibi bilimlerin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Evrendeki yaşamı gayesiz ve kör tesadüflerle izah eden görüşlere karşı çıkmıştır. Aksine evrende insanın idrak edebileceği düzeyde bir ölçü, düzen ve amacın hâkim olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte insanın ne maddeyi ne de evrene hâkim kanunları yarattığını ifade etmiştir. Şa'râvî, zikredilen maddî ve bilimsel delillerin yaratılışın ilk dönemlerinden itibaren kainatta mevcut olduğuna ve Allah'ın varlığına ve kudretine işaret ettiğine değinmiştir. Medeniyet ilerledikçe ve insanoğlu teknik anlamda ilerleme kaydettikçe bu delillerin daha çok açığa çıkacağını ve köklü hale geleceğini beyan etmiştir. Allah'ın uluhiyetine delâlet eden delillerin ve ayetlerin yalnızca yüksek idrak ve anlayış sahibi kimselere değil aynı şekilde basit zihnî melekeye sahip olanlara da hitap ettiğinin altını çizmiştir. Allah'ın birliğine ve varlığına işaret eden maddî, akli ve duyuşal (havâs) delillere karşı çıkmanın ve onları inkâr etmenin mümkün olmadığını zikretmiştir. Şa'râvî, mezkûr delillerin çok yönlü olduğunu ve her çağda yeni bir boyut kazandığını belirtmiştir. Evrenin son derece kusursuz bir düzen içinde ve insan yaşamına uygun şekilde var edildiğini söylemiştir. O, bu dakik düzen ve tasarımın Allah'ın varlığına ve eşsiz yaratıcılığına işaret ettiğine dikkat çekmiştir. Âlemdeki olağanüstü uyum ve dengenin tesadüfen meydana gelemeyeceğini vurgulamıştır. Yerin, göğün ve insanın yaratılışına şahit olmayan kimselerin Allah dışında bir müessir ve fail arayışlarına girmelerini ve mücadeleye girişmelerini tuhaf bulan Şa'râvî, söz konusu tartışmaların fayda sağlamadığını ifade ederek sözü uzatmanın gereksiz olduğunu düşünmektedir. Allah dışında başka bir yaratıcının asla olamayacağını ifade eden Şa'râvî, şayet olmuş olsaydı mutlaka bunu bize bildirmiş olacaktı demektedir. Nitekim kafir ve müşrikler küfür ve şirklerine rağmen insanın ve kâinatın yaratıcısının Allah olduğuna dair söylemlerle mücadele edememişlerdir. Kur'an, günümüzde modern bilim sayesinde ancak yeni öğrenilebilen bilgileri asırlar öncesinden söylemiştir. Yüzlerce yıllık birikim, araştırma ve merhalenin aşımıyla elde edilen sonuçlara, Kur'an'da birkaç kelimeyle temas edilmektedir. Kur'an açısından tüm insanlık önemli olduğu için o, yalnızca ilimde derinleşmiş bilginlere değil aynı zamanda çölde yaşayan en bedevî kimseye dahi seslenmektedir. Bu bakımdan elit konulara değinirken dahi Kur'an, elitist değildir.

Hülasa Allah, her daim sınırsız kudretini bizlere hatırlatmak istemektedir. Bu sebeple evrene, mutlak gücünü anımsatacak deliller ve belgeler yerleştirmiştir. Böylece insan, tüm bu keşifler ve yaratılışa dair hususlarda gurura kapılmaktan ve sebeplere tutunmaktan sakınacak ve Allah'ın kudretinin sınırsızlığına sığınacaktır. Bilimin dine karşıtmuş gibi gösterilmeye çalışıldığı bu modern çağda, Kur'an'ın pozitif ve çağdaş ilimlerle alakalı mucizeleri peyderpey açığa çıkmaktadır. Böylelikle hem dinin doğruluğu hem de din-bilim çatışmasının yanlışlığı ilerleyen süreçle birlikte daha belirgin bir şekilde anlaşılacaktır.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed. *Tefsîru cüz-i amme*. Mısır: Matba'atü Mısır, 1341/2010.
- Afiye, Muhammed Semih. *el-Kur'ân ve ulûmu'l-ard*. b.y.: ez-Zehrâu li'l-Îlâmi'l-Arabî, 1414/1994.
- BAİLLY, Auguste. *Bizans Tarihi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, ts.
- Batuk, Cengiz. "Nemrud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/554-555. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Bayram, Mikail. *Fil Olayının Mahiyeti ve Fil Suresi*. İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2018.
- Câbirî, Muhammed Abid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-hakîm*. Mağrib: Dârü'n-Neşr el-Mağribiyye, 2008.
- Durukan, Emra. "Tarihe Yön Veren Çeviriler Septuaginta ve Reşid Taşı (Rosetta)". *Diyalog*, 1 (2017). 113-130.
- Eren, Şadi. *Kutsal Kaynaklar Işığında Gelecekte Haberler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2. Basım, 2007.
- Gibbon, Edward. *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*. İstanbul: İndie Kitap, 2020.

- Görgün, Hilal. "Şa'râvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/350-351.
- Gülcan, Nur Yeliz. "Tarihsel Süreçte Dinin Bilimsel Alandaki Etkileri Açısından Din-Bilim İlişkisi". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: 2008), 183-194.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*. thk. Husamuddîn el-Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414/1994.
- İbn Useymin, Muhammed b. Salih. *el-Kenzü's-semîn, fi Tefsîri İbn Useymin*. thk. Âdil b. Sa'd. Beyrut: Kitâb-Naşîrûn, 2010.
- Kırca, Celâl. *Kur'ân ve Fen Bilimleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, 5. Basım, 2005.
- Kızıışeker, Abdurrahim. *Kur'ân'ın Bilime Aykırılığı İddiası ve İlmî İ'câz*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2021.
- Kuran Araştırmaları Grubu, *Kur'an Hiç Tükenmeyen Mucize*, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 62. Basım, 2021.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*. Mısır: Şeriketu Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Halebî ve Evlâdihî, 1946.
- Neccâr, Zağlûl. *el-Arz fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2005.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih kurumu Yayınları, 10. Basım, 2019.
- Özel, Recep Orhan. "Fil Sûresi ile İlgili Modern Yorumların Kritiği". *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 4/2 (2020), 337-371.
- Polater, "Kadir. Kur'ân ve Kitâbı Mukaddes'e Göre Yûsuf Kıssası". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7 / 2 (Nisan 2007), 9-50.
- Said, Ebü'l- Ayneyn. *eş-Şa'râvî ellezi lâ na'rifuhu*. Kâhire: Dâru Ahbaril-Yevm, 4. Basım, 1995.
- Saraç, Celal. *İyonya Pozitif Bilimi Temel Kaynakları ve Etkileri*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1971.
- Stathakopoulos, Dionysios. *Bizans İmparatorluğunun Kısa Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Cennetle Müjdelenen On Sahabi: Aşere-i Mübeşşere*. çev. Mustafa Özcan. İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2012.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Dört Halife*. çev. Mustafa Özcan. İstanbul: Özgü Yayıncılık, 2012.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *el-Edilletü'l-mâddiyye alâ vücûdi'llâh*. b.y.: Müessesetü Ahbaril-Yevm, 1989.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *el-Ğayb*. b.y.: Metâbi'u Ahbâri'l-Yevm, ts.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Hivâr ma'a's-Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî ve kadâya'l-asr*. Kahire:Dâru'l-Cil, 2. Basım, ts.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Kur'an Mucizesi*. çev. M. Sait Şimşek. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri: Cennet ve Cehennem*. çev. Erkan Bulut. İstanbul: Özgü Yayınevi, 2011.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Mu'cizetü'l-Kur'ân*. b.y.: Metâbi'u Ahbâri'l-Yevm, ts.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Mu'cizetü'l-Kur'ân*. Kahire: el-Muhtârü'l-İslâmî li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1398/1978.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîrüş-Şa'râvî*. b.y.: Metâbi'u Ahbâri'l-Yevm, 1418/1997.
- Şeybânî, Ebü Abdîrrahmân Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâvûd v.dğr. 50 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1416/1995.
- Tarih Şeref, Abdülaziz. *el-Mukaddimât fi'l-coğrafya't-tabiiyye*. b.y.: Merkezü'l-İskenderiyye, ts.
- Taslaman, Caner. *Neden Müslümanım: İslam'a İnançın Delilleri*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020.

- Tezcan, Tuğrul. *Muhammed Mutavvelli eş-Şa'râvî'nin Hayatı ve Tefsir Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2001.
- Vasiliev, Alexander A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Yeşilyurt, Ahmet. *Polis Mecmuası (1913-1928)'nda Polis ve Cinayet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013.
- Yılmaz, Taha. "İslâm Yargı Sistemine Göre DNA ve Parmak İzinin Delil Olma Değeri". *Danışname Beşeri ve Sosyal Bilimler Dergisi 2* (2021), 67-88.
- Zeki, Coşkun. "Şeyh Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî'nin Hayat ve Ölüm Eseri Üzerine Bir Değerlendirme". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/9 (Kars: 2018), 79-88.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmi'zi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fî vüçûhi't-te'vîl*. Beyrut: Daru'l Kitabi'l-Arabî, 1407/1986, 3. Basım, 1407/1986.
- Zindanî, Abdulmecid. *Kur'ânda İlmî Mucizeler*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2. Basım, 1995.
- BBC, British Broadcasting Corporation, "Avrupa'da sert kış can alıyor", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38562619>. (Erişim Tarihi: 31.03.2023).
- EURONEWS, "ABD ve Avrupa'da sert kış can alıyor", <https://tr.euronews.com/2018/03/03/abd-ve-avrupa-da-sert-k-s-can-al-yor#vuukle-comments-439923>. (Erişim Tarihi: 31.03.2023).
- VOA (Voice of America), IMF: "Sert Kış Avrupa'da Huzursuzluğa Neden Olabilir", <https://www.voaturkce.com/a/ima-uyardi-sert-kis-avrupada-huzursuzluga-neden-olabilir/6748432.html>. (Erişim Tarihi: 31.03.2023).
- SPUTNİKNEWS, "Mekke'de şiddetli yağış uyarısı nedeniyle eğitime uzaktan devam edilecek", <https://sputniknews.com.tr/20230312/mekkede-siddetli-yagis-uyarisi-nedeniyle-egitime-uzaktan-devam-edilecek>. (Erişim Tarihi: 11.04.2023)

Foundation of God's Existence from Material Evidences: The Example of Sharavi

Citation: Yalçın, Hamdi, Foundation of God's Existence from Material Evidences: The Example of Sharavi, Artuklu Akademi, 2023/10 (1), 95-112.

Extended Abstract

The question of the existence of God has always been one of the most important and fundamental issues of philosophical and theological debates. The main groups that put forward different ideas in the debates about the existence of God were theists, atheist, Darwinian and materialist. The fact that God is not subject to sense and experience necessitated resorting to different ways to prove his existence. At the point of proving and defending the belief, many Islamic thinkers forced the dynamics of the period and conditions and adopted a unique approach and method in this regard and presented evidence of the existence of Allah. 20th century Şa'râvî, one of the scholars, tried to reveal the existence and unity of Allah based on material and concrete evidence in his work called *al-Edilletü'l-mâddiyye 'alâ Vücûdillâh*. Sha'râvî claimed that there are many evidences and signs pointing to his existence on earth and in the horizons surrounding it. He said that modern discoveries consisted of revealing these evidences and laws in the universe. Even God has created the power of discovery. Man has created neither matter nor the laws that govern the universe. God always wants to remind us of his unlimited power. For this reason, he placed signs and documents to remind the universe of his absolute power. Thus, man will avoid being proud and worshiping causes in all these discoveries and matters of creation and will seek refuge in the boundless power of Allah. In this context, Sha'râvî attempted to establish the existence of Allah by presenting convincing evidences based on logic and appealing to the mind for those who think about the structure of the world, the creation of man, the unseen and historical news in the Qur'an, and what is happening around us. Rejecting naturalist, materialist, atheist and Darwinist understandings that deny the existence of God, he demonstrated with logical proofs that life in the universe cannot be connected to blind coincidences and matter, that the one who gives life to nature and matter must have a verse, supreme being and power beyond these, and that this can only be God.

Sha'râvî mentions that the material evidences mentioned have been present in the universe since the first periods of creation and point to the existence of Allah. As civilization progresses and humankind advances technically, these evidences will become more and more exposed and rooted. Evidence and verses that point to Allah's divinity are not only addressed to people with high understanding and understanding, but also to those who have simple mental faculties. He thinks that it is not possible to oppose or deny the material, mental and sensory (havas) evidences that point to the oneness and existence of Allah. He states that the aforementioned proofs are versatile and gain a new dimension in every age. Stating that the universe was created in an extremely flawless order and created in accordance with human life, Şa'râvî draws attention to the fact that this punctual order and design points to the existence and creativity of Allah. According to him, the holders of this view are "Who creates these atoms, the matter and energy that composes them, their motion and rest? Who creates the chemical reaction necessary for this cell to exist? it must be asked. Şa'râvî, who finds it strange that people who do not witness the creation of the earth, sky and human beings seek an influencer and agent other than Allah and engage in struggle, states that the discussions in question are not beneficial and that it is unnecessary to prolong the conversation. Expressing that there can be no creator other than Allah, Sha'râvî says that if there was such a creator, he would certainly have told us that he existed. As a matter of fact, unbelievers and polytheists have not been able to struggle with the discourses that Allah is the creator of man and the universe, despite their unbelief and shirk.